

A paraván mögött

Soha nem zenéltem színpadon, így csak elképzelni tudom azt az érzést, milyen lehet ünneplőt öltött publikum előtt játszani. Ennél már csak azt tudom nehezebben elképzelni, milyen lehet színpadon, de publikum nélkül. Amikor a játék tétre megy, noha nem koncertről, s nem is próbáról van szó. Végképp nem tudok azonban elképzelni egy meghallgatást a paraván mögött.

Tudom persze, hogy meghallgatás nélkül bajosan lehet zenekarhoz kerülni. Így van ez Nyugaton is, ahol a kultúra (azon belül a művészet) régóta bevett árucikk, s nem is a legrosszabb fajtából való. A komolyzene elnevezésű termék létrehozására épp úgy pályázni, tenderezni kell, mint bármilyen más megbízás elnyerésére. Komoly társulat nem vesz zsákbamacskát, hiszen egy zenekar éppen annyit ér, mint a legrosszabb tagja. Az viszont már fölöttébb furcsa szituáció, amikor a muzsikus a régi zenekarnál kényszerül próbajátékra. Olyan ez, mint A dzsungel könyvében Akelának, a farkasok vezérének a próbatétele holdtöltekor: ha elvétí a növendék szarvasbikát, nem falkafőnök többé.

Ami a Nemzeti Filharmonikusoknál június folyamán zajlott, sok tekintetben emlékeztet a dzsungelnek erre a törvényére. Hulljon a férgese – mondta a kultuszminisztérium, amikor a próbajátékot rendeletben írta elő az állami fenntartású zenekar számára. Tény, hogy nem számoltak az évtizedekben mérhető múltú zenekari tagok szakmai érzékenységgel, büszkeséggel. Azzal, hogy a paravánok mögé küldött művészek (amely névtelenség a „mindent a fülnek, semmit a szemnek” elve alapján, az elfogulatlanság jegyében íratott elő) sérelmezni fogják: húsz perces produkció alapján fogják megítélni egy fél élet munkáját. Érthető a szakszervezet aktivizálódása is: nem kizárható ugyanis, hogy szerzett jogokat fenyeget a megerősítő próbajáték intézménye.

Az érdekvédők persze a minisztériumi indoklás ellen – hogy szeretnék világszínvonalúvá feltornászni a magyar filharmonikusokat – érthetően nem tiltakoznak: a kultuszárca pénzt, paripát, fegyvert is ajánl a merész elgondolás

mellé. Cserébe viszont azt várja, hogy az e nívót alulról súroló zenekari tagok kirostálódjanak. A 400 pontos értékelési rendszer ehhez ugyan némiképp önkényesnek tetszik: az üdvösséget jelentő 300 pont csak akkor jöhet össze, ha az önmagában 200 ponttal gazdálkodó Kocsis Zoltán adott esetben önmérsékletet tanúsít – akkor a kétségkívül nagy nevek-ből álló nemzetközi zsűri sincsen epizód-szerepre kárhoztatva.

A paraván mögött zajló – sokak szerint megalázó – minősítő vizsga tehát a honi szimfonikus zene „nyugatosítására” tett kísérletként is felfogható. Évi négyszázmillióról 1,25 milliárdra növelni az állami apanázst – ez bizony több mint háromszoros emelkedés. Ilyen ugrásra legmerészebb álmaikban sem gondolhattak a zenekarnál – első pillantásra tehát ellentételezéseként méltányosnak tűnik némi teljesítményközpontú kellemetlenkedés. Kovács Géza igazgató úgy számol, hogy a változás eredményeképpen a zenészek átlagfizetése bruttó 125 ezerről 344 ezerre emelkedhet, a kórustagoké 108 ezerről 250-280 ezerre, a művészeti bérpótlék pedig 7250 forinttól akár 87 ezerig is felszólódhat a teljesítménytől függően. Felfoghatatlan – fesztiválzenekari nagyságrendű – változások!

A tízmilliók költségű próbajáték ugyanakkor soknak tűnik ama tíz-tizenkét zenésznek a kiszűrésére, akiknek „gyengébben muzsikáló” voltával amúgy is mindenki tisztában van a társulatban. Kocsis Zoltán azonban minden bizonynyal korrekt akar lenni – még ilyen áron is, hiszen a 81 százalékos arányú bizalmatlansági szavazás, amellyel a zenészei alkalmatlannak találták a zeneigazgatói poszt betöltésére, óvatossá kell, hogy tegye. Ha nincs ez a paraván mögötti „cirkususz”, joggal mondhatnák rá a rostán kihullók: személyeskedő döntéseket hozott személyi döntések gyanánt. Igaz, ezt így is fogják mondani – ám azoknak sem lehet igazat adni, akik a dolgok örök változatlansága mellett érvelnek. Egy ilyesfajta hazai minősítő rendszernek egyelőre nincs meg a hazai kultúrája – s azt nem is lehetett várni, hogy elsőre minden mozzanata kiforrott legyen.

Mind az ötlet, mind a módszer ismerős lehet Kocsis számára még a Fesztiválzenekarból, ahol nyolc esztendeje – még Edvi Péterrel, a mostani filharmóniai miniszteri biztossal együtt – valami hasonlót dolgoztak ki és működtettek. Most Fischer Ivánék a régi dicsőségre hivatkozva – az államra is sértődötten – valósággal elirigylük a kilátásba helyezett krózsusi támogatást. (A négyszázezer dolláros ráadás-büdzséből fél tucat világsztárral is emelhetik az „új” sztárzenekar fényét.) A módszer ugyanaz, mint a Fesztiválzenekarnál, a beígért nívó meg még azt is meghaladná – a kormányzatnak pedig szuverén joga, hogy milyen zenekarnak és zeneigazgatónak szavaz bizalmat. (A kormány-főváros ellentét gyakorta kijátszott retorikai aduja itt nem vethető be. A BFZ-t a főváros ejtette, a kormányzat csupán nem segítette fel a földről. Ez lényeges apróság.)

A jelenség azonban, amit a filharmonikusok nyugati szintű felfuttatása jelent a zenekari életben, hasonlatos lesz a Fesztiválzenekar-effektushoz. Lesznek sztárzenészek, úgyszólván anyagi gondok nélkül, majd egy tátongó szakadék, s a túlparton úgyszintén lesznek muzsikusok, akik elemi egzisztenciális gondokkal hadakoznak majd. A futball világából ismerős a következmény is: a szegényes zenekarok kiugró adottságú művészeit törvényszerűen „elszipkázza” a módosabb társulat. A többieknek marad az utánpótlás-nevelő szerep, egyes társulatok számára az agonizálás, a megszűnés. Miközben talán lesz egy világszínvonalú szimfonikus zenekarunk, a derékhad lehetetlen helyzetbe kerül. Ez idővel visszahat a kivételezett társaságra is, amely ezek után talán már a külhoni igazolásoktól sem ózdkodik majd (anyagiakkal fogja győzni), hogy maradni tudjon a mókuserékben.

A próbajáték (akárcsak a túlélési dilemmák: staggione-rendszer vagy fix állás, kft. vagy kht.) ennél fogva mulandó problémának tűnik – a jövőt meghatározó kérdéseket nem itt kell keresnünk. Ez persze aligha vigasztalja a zenekari tagot, akinek itt és most kell bizonyítania a puritán paraván mögött...

Csontos János